

Yer Kürəsi Nizamnaməsi

ÖN SÖZ

Yer Kürəsi tarixinin kritik bir anında, bəşəriyyətin öz gələcəyini seçməli olduğu bir dövrdə yaşayırıq. Dünya getdikcə daha da qarşılıqlı asılı və həssas olduqca gələcək indidən böyük bir təhlükə ilə qarşı qarşıyadır. Mədəniyyətlərin və həyat tərzlərinin müxtəlifliklərinin əhatəsində irəliləmək üçün eyni taleyə sahib olan bir bəşər ailəsi və vahid Yer Kürəsi cəmiyyəti olduğumuzu bilmək məcburiyyətindəyik. Təbiətə, universal insan hüquqlarına, iqtisadi ədalətə və sülh mədəniyyətinə hörmət əsasında qurulmuş davamlı qlobal cəmiyyəti meydana gətirmək üçün birgə işə başlamalıyıq. Bu cəhdlə biz, Yer Kürəsi insanları olaraq bir-birimizə, daha geniş bir cəmiyyət həyatına və gələcək nəsillərə qarşı məsuliyyətimizi bəyan etməliyik.

Yer Kürəsi - Bizim Evimiz

Bəşəriyyət daim inkişaf edən nəhəng kainatın bir hissəsidir. Bizim evimiz olan Yer Kürəsi vahid həyat cəmiyyəti ilə mövcuddur. Təbiət qüvvələrinin yaşamın varlığını təhlükəli və etibarsız bir macərəyə çevirməsinə baxmayaraq, Yer Kürəsi həyatın təkamülü üçün əhəmiyyət kəsb edən şərtlərin əsasını təmin etməkdədir. Həyat cəmiyyətinin möhkəmliyi və insanların rifahı bütün ekoloji sistemlə sağlam biosferanın, zəngin çeşidli bitkilərin və heyvanların, münbit torpaqların, təmiz suların və təmiz havanın qorunmasından asılıdır. Məhdud ehtiyatlara sahib olan qlobal ətraf mühit bütün insanların ortaq qayğısıdır. Yer Kürəsinin həyatiliyinin, müxtəlifliyinin və gözəlliyinin qorunması müqəddəs borcdur.

Qlobal vəziyyət

İstehsal və istehlakda hökm sürən nümunələr ətraf mühitin viran qalmasına, sərvətlərin tükənməsinə və çox sayda heyvanların kökünün kəsilməsinə səbəb olmaqdadır. Bəşəriyyət sarsılmaqdadır. İnkişafın faydası cəmiyyətdə ədalətlə bölünməməkdə, varlı ilə kasıb arasında boşluq getdikcə artmaqdadır. Ədalətsizlik, yoxsulluq, nadanlıq və konfliktlər geniş yayılmaqda və çox sayda əzab-əziyyətə səbəb olmaqdadır. Dünya əhalisinin sürətli artımı ekoloji və sosial sistemlərin həddən artıq ağırlaşmasına gətirib çıxartmışdır. Qlobal təhlükəsizliyin əsasları təhdid altındadır. Bu cərəyanlar risqlidir, amma qarşısını almaq deyil.

İrəlidəki çağırışlar

Seçim bizimdir: Yer Kürəsinin və bir-birimizin qeydinə qalmaq üçün qlobal əməkdaşlığı formalaşdırmaq və ya özümüzü və həyatın müxtəlifliyini risqə atmaq. Dəyərlər sistemimizdə, qurumlarımızda və həyat tərzimizdə əsaslı dəyişikliklərə ehtiyacımız var. Dərk etməliyik ki, başlıca tələbatların qarşılınması insan inkişafının daha çox şeyə malik olması deyil, hər şeydən öncə daha çox mövcud olması deməkdir. Ətraf mühitə mənfi təsirimizi azaldacaq və hamıya çatacaq qədər bilik və texnologiyaya sahibik. Qlobal vətəndaş cəmiyyətinin yaranması demokratik və humanist dünyanın qurulmasına yeni imkanlar yaratmaqdadır. Ekoloji, iqtisadi, siyasi, sosial və mədəni çətinliklərimiz qarşılıqlı əlaqəlidir və birlikdə ümumi həll yollarını tapa bilərik.

Ümumi məsuliyyət

Bütün bu cəhdləri reallaşdırmaq üçün özümüzü bütün yer kürəsi cəmiyyətinə bərabər tutaraq ümumi cavabdehlik hissi ilə yaşamaq qərarını verməliyik. Biz eyni zamanda fərqli millətlərin, yerli və qlobal cəmiyyətin birləşdiyi bir dünyanın vətəndaşlarıyıq. Bəşər ailəsinin və geniş yaşam dünyasının indiki və gələcək rifahı üçün hər kəsin bölüşdüyü bir məsuliyyət vardır. Mövcudluğumuzun sirtinə hörmətlə yanaşaraq, yaşam hədiyyəsinə minnətdar olaraq, insanın təbiətdəki yerinə itaət göstərərək insan həmrəyliyi və qardaşlığını gücləndirə bilərik.

Meydana gəlməkdə olan dünya cəmiyyətinə etik bir qurum yaratmaq üçün təcili olaraq əsas dəyərləri özündə əks etdirən ortaq bir görüntüyə ehtiyacımız var. Bu səbəbdən bütün fərdlər, təşkilatlar, işgüzar dairələr, hökumətlər və transmilli insitutlar tərəfindən rəhbər tutulmalı olan və davranışlarının qiymətləndirilməsi üçün davamlı həyat tərzinin qarşılıqlı prinsiplərinin ümumi standartları kimi aşağıdakı prinsipləri təsdiq edirik:

Yer Küresi Nizamnaməsi

Prinsiplər

I. HƏYAT BİRLİYİNƏ HÖRMƏT VƏ QAYĞI

1. Yer kürəsinin və həyatın müxtəlifliyinə hörmət etmək.

- Bütün varlıqların qarşılıqlı əlaqəli olduğunu qəbul etməli və həyatın hər mövcudiyyəti insanlar üçün əhəmiyyətindən asılı olmayaraq qiymətləndirilməlidir.
- Bütün insan varlıqlarının daxili ləyaqətə və bəşəriyyətin intellektual, bədii, etik, mənəvi potensialına etibarını təsdiq edilməlidir.

2. Həyat cəmiyyətinə anlayış, şəvqət və sevgi ilə qayğı.

- Təbii sərvətlərə sahib olmaq, onları idarə və istifadə etmək haqqı ilə birlikdə, ətraf mühitə zərər qərsisi alınmalı və insan hüquqlarını qorumaq üçün vəzifə borcları yarandığı qəbul edilməlidir.
- Geniş yayılmış azadlıq, bilik və güc ilə birlikdə ictimai faydanı inkişaf etdirmə məsuliyyətinin meydana gəldiyi sübut edilməlidir.

3. Ədalətli, davamlı və dinc demokratik cəmiyyət qurmaq.

- Bütün səviyyələrdə icmalar, insan haqlarını və təməl azadlıqları təmin etməli və hər kəsə öz potensialını reallaşdırmaq imkanına zəmanət verilməlidir.
- Ekoloji cavabdehliyi olan təhlükəsiz və mənalı bir yaşam yaradılmasına imkan verilərək, sosial və iqtisadi ədalət inkişaf etdirilməlidir.

4. İndiki və gələcək nəsillər üçün Yer Kürəsinin səxavətliliyini və gözəlliyini qorumaq.

- Hər bir nəslin fəaliyyət azadlığı gələcək nəsillərin ehtiyacları ilə müəyyən olunduğu dərk edilməlidir.
- Yer kürəsinin insan və ekoloji icmalarının uzun müddətli çiçəklənməsini dəstəkləyəcək dəyərlər, ənənələr və qurumlar gələcək nəsillərə ötürülməlidir.

Bu dörd böyük öhdəçiliyi yerinə yetirmək üçün aşağıdakılar zəruridir:

II. EKOLOJİ BÜTÜNLÜK

5. Həyatın mövcudluğunda əsas rol oynayan təbii proseslərə və bioloji müxtəlifliyə xüsusi qayğı göstərilərək, Yer Kürəsinin ekoloji sistemlərinin bütünlüyü qorumaq və bərpa etmək.

- Bütün səviyyələrdə ətraf mühitin tamlığını saxlayan və bərpasını təmin edən davamlı tərəqqi planları və nizamnamələri qəbul edilməlidir.
- Yer Kürəsinin yaşanı dəstəkləyən sistemlərini qorumaq, biomüxtəlifliyi saxlamaq və təbii mirasımızı hifz etmək üçün yabanı torpaqlar və su əraziləri də daxil olmaqla davamlı təbiət və biosfer ehtiyatları bərqərar olunmalı və qorunmalıdır.
- Təhlükəyə məruz qalmış heyvan növlərinin və ekosistemlərin bərpası inkişaf etdirilməlidir.
- Yerli cinslərə və ətraf mühitə zərərli olan genetik şəklini dəyişmiş ziyanlı orqanizmlər yoxlanılmalı və kökü kəsilməli; bu cür zərərli orqanizmlərin qəbulunun qarşısı alınmalıdır.

- e. Regenerasiyanın artmasının qarşısını almaq və ekosistemin sağlamlığını qorumaq üçün su, torpaq, meşə və dəniz məhsulları kimi yenilənə bilən sərvətlərdən istifadə etməyə nail olunmalıdır.
- f. Minerallar və üzvi yanacaqlar kimi tükənən sərvətlərin əldə edilməsi və istifadəsi, tükənməsini azaldacaq və ətraf mühitə ziyan verməyəcək bir şəkildə idarə edilməlidir.

6. Ətraf mühitin qorunmasının əsas metodu kimi ziyanın qarşısı alınmalı və elmi məlumat məhdud olduğu halda önləyici mövqelərə müraciət edilməlidir.

- a. Elmi biliyin natamam və ya əsassız olduğu bir halda belə, ciddi və ya səthi ziyanlardan qaçmaq üçün hərəkətə keçmək lazımdır.
- b. Təklif edilən fəaliyyətin önəmli bir zərərə səbəb olmayacağını mübahisə edənlərə qarşı dəlillər irəli sürülməli və cavabdeh tərəflərə ətraf mühitə verdiyi ziyana görə məsuliyyət daşdığı qəbul etdirilməlidir.
- c. Qərar qəbulu proseslərinin, insan fəaliyyətlərinin birgə, uzun müddətli, dolay, uzun məsafəli və qlobal nəticələrə unvanlandığına zəmanət verilməlidir.
- d. Ətraf mühitin istənilən hissəsindəki çirklənmənin qarşısı alınmalı, radioaktiv, zəhərli və digər zərərli substansiyaların tikilməsinə imkan verilməməlidir.
- e. Ətraf mühitə zərər verən hərbi fəaliyyətlərin qarşısı alınmalıdır.

7. Yer Kürəsinin regenerativ bacarığını, insan haqlarını və ictimaiyyətin sağlamlığını qoruyan istehsal, istehlak və təkrar istehsal nümunələri qəbul edilməlidir.

- a. İstehsal və istehlak sistemlərində istifadə edilən materiallar ixtisar edilməli, təkrar istifadə olunmalı və yenidən istehsal edilməli; qalıqların ekoloji sistem tərəfindən assimilyasiya edilməsi təmin edilməlidir.
- b. Enerjiden təmkinliklə və səmərəli istifadə olunmalı, günəş və külək kimi tükənməz enerji mənbələrinə daha çox güvənilməlidir.
- c. Ekoloji cəhətdən qüsursuz olan texnologiyaların inkişaf etdirilməsi, qəbul olunması və onların bərabər bir şəkildə ötürülməsi həyata keçirilməlidir.
- d. Xidmətlərin və malların ekoloji və sosial dəyərləri satış qiymətlərində əks olunmalı və ən yüksək sosial və ekoloji standartlara cavab verən məhsulların istehlakçıları tərəfindən müəyyənləşdirilməsi təmin edilməlidir.
- e. Reproduktiv sağlamlığı və məsuliyyət daşıyıcısı olan təkrar istehsalı həyata keçirtmək üçün universal səhiyyə imkanlarına zəmanət verilməlidir.
- f. Sonu olan bir dünyada maddi kafiliyi və həyat keyfiyyətini vurğulayan yaşam tərzləri qəbul olunmalıdır.

8. Ekoloji dayanıqlığın tədqiqini inkişaf etdirmək və əldə olunmuş bilgilərin geniş tətbiqini və açıq şəkildə mübadiləsinə təmin etmək.

- a. İnkişaf etməkdə olan xalqların ehtiyaclarına xüsusi diqqətlə yanaşmalı, davamlılığa dair beynəlxalq, elmi və texniki əməkdaşlığa dəstək olunmalıdır.
- b. İnsan rifahına və ətraf mühitin mühafizəsinə yardım edən bütün mədəniyyətlərdəki ənənəvi və dini inanclar tanınmalı və qorunmalıdır.
- c. Genetik informasiya da daxil olmaqla, insan sağlamlığına və ətraf mühitin mühafizəsinə həyati əhəmiyyət gətirən informasiyanın ictimaiyyətə çatdırılmasının mümkünlüyünə inanılmalıdır.

III. İCTİMAİ VƏ İQTİSADI ƏDALƏT

9. Yoxsulluğun etnik, ictimai və ətraf mühitdən doğan zərurilik olmasını kökündən kəsmək.

- a. Əldə olunan milli və beynəlxalq resursların bölüşdürülməsi yolu ilə içməli su, təmiz hava, qida zəmanəti, çirkləndirilməmiş torpaq, sığınacaq və təhlükəsiz sanitariya xidməti ilə təmin olunmaq hüququ verilməlidir.
- b. Hər bir şəxsə təhsil almaq və lazımı səviyyədə həyat sürmək üçün şərait yaradılmalı və özlərini təmin etmək iqtidarında olmayanlara sosial təminat göstərilməli və təhlükəsizliyi qorunmalıdır.

c. Diqqətdən kənar qalanlara qayğı göstərilməli, zəiflər qorunmalı, yardıma ehtiyacı olanlara kömək edilməli, onlara öz bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün yol göstərilməli və onların bu yolda təşəbbüsləri izlənilməlidir.

10. Bütün səviyyələr üzrə iqtisadi müəssisələrin bərabər və davamlı tərzdə insan inkişafına köməklik göstərəcəyinə əmin etmək.

- a. Millətlər daxilində və millətlərarasında sərvətin bərabər sayda bölünməsi dəstəklənməlidir.
- b. İnkişaf etməkdə olan millətlərin intellektual, maddi, texniki, sosial resurslarla təmin olunmasına imkan yaradılmalı, onlara çətinlik törədən beynəlxalq borclardan azad edilməlidir.
- c. Hər bir ticarətin davamlı resurs istifadəsinə, ətraf mühitin qorunmasına və progressiv əmək standartlarına müvafiq olduğuna zəmanət verilməlidir.
- d. İctimaiyyət qarşısında şəffaf davranmaq və davranışımızın nəticəsinə qarşı məsuliyyət daşımaq üçün çoxmillətli əməkdaşlıqlar və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının yaradılması tələb edilməlidir.

11. Lazımı dərəcədə inkişaf etmək üçün ilk öncə gender bərabərliyini təsdiq etmək, təhsil, səhiyyə və iqtisadi imkanlara ümumi axını təmin etmək.

- a. Qadınların və qızların insan hüquqları qorunmalı və onlara qarşı zorakılığa son qoyulmalıdır.
- b. Qadınların tam və bərabərhüquqlu, ortaq qərar qəbul edən, lider və haqlardan yararlanan şəxslər kimi həyatın bütün iqtisadi, siyasi, sivil, mədəni və ictimai aspektlərində fəal iştirakı təmin edilməlidir.
- c. Ailələr möhkəmləndirilməli, bütün ailə üzvlərinin təhlükəsizliyi təmin edilməlidir.

12. Yerli xalqların və milli azlıqların hüquqlarına xüsusi diqqət ayıraraq və heç bir ayrışeçkilik yaratmadan, hamının təbii və ictimai mühitə, sağlam bədənə və mənəvi dəstəyə olan haqları qorunmalıdır.

- a. Ayrışeçkiliyin hər bir növü, məs: irqi, cinsi, cinsi oriyentasiya, dini, dil və milli, etnik və ya sosial kimi ayrışeçkiliklər aradan götürülməlidir.
- b. Yerli xalqların dinə, təhsilə, torpaq və resurslara və düzgün yaşam tərzinə dair hüquqları təsdiq edilməlidir.
- c. Cəmiyyətimizdəki gənclər davamlı cəmiyyət yaratmaqda öhdələrinə düşənləri yerinə yetirməyə kömək edilərək dəstəklənməlidir.
- d. Xüsusi əhəmiyyət daşıyan dini və mədəni məkanlarımız qorunmalı və bərpa edilməlidir.

IV. DEMOKRATIYA, QEYRI-ZORAKILIQ VƏ SÜLH

13. Bütün instansiyalarda demokratik qurumlar gücləndirilməli, idarəetmədə şəffaflıq və hesabat verə bilmələri, qərar qəbul etməkdə və haqq-ədalət əldə etməkdə iştirakı təmin edilməlidir.

- a. Hər bir kəsin öz maraq dairəsinə uyğun olaraq bütün inkişaf planlarından və fəaliyyətlərindən xəbərdar olmaq və ətrafda baş verənlərlə bağlı dəqiq və aydın məlumat almaq hüququ inkişaf etdirilməlidir.
- b. Yerli, regional və qlobal mədəni cəmiyyətləri dəstəkləmək və qərar qəbul etməkdə maraqlı olan hər bir şəxs və təşkilatın iştirakına şərait yaradılmalıdır.
- c. Fikir və özünüifadə azadlığı, sərbəst toplaşma, yığışma və müxalifət hüquqları qorunmalıdır.
- d. İnqibati və müstəqil məhkəmə proseslərində effektiv iştirakı, problemin həlli yolları da daxil olmaqla təmin edilməlidir.
- e. Dövlət və özəl müəssisələrdə korrupsiyanın qarşısı alınmalıdır.
- f. Yerli cəmiyyətlərdə ətraf mühitin qayğısına qalmaq imkanları artırılmalı və bununla bağlı öhdəliklər daha böyük səmərə verə biləcək dövlət səviyyəsinə qaldırılmalıdır.

14. Davamlı həyat tərzini sürmək üçün lazım olan dəyərlərin, bilik və bacarıqların həyat boyu öyrənilməsi və formal təhsilə inteqrasiyası.

- a. Davamlı inkişafa fəal köməklik etmək üçün, hami, xüsusilə uşaqlar və gənclər tədris imkanları ilə təmin edilməlidir.
- b. Davamlı təhsildə dəqiq elmlərlə yanaşı, humanitar elmlərin də iştirakı təmin edilməlidir.
- c. Ekoloji və ictimai çətinliklər haqqında məlumatlandırmaqda kütləvi informasiya vasitələrinin rolu xüsusi olaraq genişləndirilməlidir.
- d. Sağlam həyat sürmək üçün əxlaqi və mənəvi təhsilin vacibliyi qəbul edilməlidir.

15. Bütün canlılara hörmətlə və düşüncəli bir şəkildə davranılmalıdır.

- a. Cəmiyyətdə saxlanılan heyvanlara qarşı qəddarlığın qarşısı alınmalı və onlar zorakılıqdan qorunmalıdır.
- b. Dözülməz və qaçılmaz əziyyətə səbəb olan ovçuluq, tələqurma, balıqçılıq kimi usullardan vəhşi heyvanlar qorunmalıdır.
- c. Nəsli kəsilməkdə olan heyvanların məhvinin mümkün dərəcədə qarşısı alınmalıdır.

16. Tolerantlıq, qeyri-zorakılıq və sülh mədəniyyətinin geniş yayılması.

- a. Millətlərdaxili və millətlərarası bütün fərdlər arasında qarşılıqlı anlaşma, birlik və əməkdaşlıq təmin edilməlidir.
- b. Zorakılıq hallarının qarşısını almaq üçün hərtərəfli strategiya həyata keçirilməli, ətraf mühitlə bağlı münaqişə və başqa ziddiyyətləri aradan qaldırmaq üçün əməkdaşlıq üsullarından istifadə edilməlidir.
- c. Milli təhlükəsizlik sistemləri qeyri-provokativ müdafiə səviyyəsinə çatdırılmalı, ekoloji bərpəetmə də daxil olmaqla, hərbi resurslar sülhməramlı məqsədlərlə istifadə edilməlidir.
- d. Nüvə, bioloji və bu kimi zəhərli kütləvi qırğın silahları məhv edilməlidir.
- e. Orbital və digər kosmik vasitələrin ətraf mühitin və sülhün qorunmasına yardım etməsi təmin edilməlidir.
- f. İnsanların özləri ilə, digərləri ilə, digər mədəniyyətlərlə, digər həyat və Yer Kürəsi ilə və hər şeyin bir parçası olduğu daha geniş bir bütünlə birlikdə sülhün düzgün münasibətlər əsasında qurulan bir bütünlük olması tanınmalıdır.

İRƏLİ GEDƏN YOL

Tarix boyu olmadığı bir tərzdə, ümumi tale bizi yeni başlanğıc axtarmağa vadar edir. Bu yenilik göstərdiyimiz Yer Kürəsi Nizamnaməsinin prinsiplərinin özülünə çevrilir. Bu məqsədə çatmaq üçün biz Nizamnamənin dəyər və məqsədlərini qəbul etməyə və yaymağa məcburuq.

Bu da öz növbəsində qəlbə və ağılda dəyişiklik tələb edir. Bu qlobal daxilimüstəqillik və ümumi məsuliyyət tələb edir. Sağlam həyat tərzinin yerli, milli, regional və qlobal görüntüsünü təsəvvür və tətbiq etməliyik. Mədəni irsimiz vacib və qiymətlidir, hər bir mədəniyyətin bu görüntünü dərk etmək üçün öz üsulları vardır. Dünya Nizamnaməsinə ümumiləşdirən qlobal dialoqu dərinləşdirməli və genişləndirməliyik, bu yolla həqiqət və müdrikliyə dair bundan sonrakı əməkdaşlıqdan çox şey öyrənə bilərik.

Vacib dəyərlər arasında həyat hər zaman gərginlik doğurur. Bu isə müxtəlif seçimlərə gətirib çıxarır. Bununla belə, biz müxtəliflik və vahidlik, azadlıq hissi ilə ümumi mükəlləfiyyət, qısamüddətli niyyətlərlə uzunmüddətli məqsədlər arasında ahəngdarlıq yaratmalıyıq. Hər bir fərdin, ailənin, təşkilatın və birliyin özünəməxsus həyat yolu var. Humanitar və dəqiq elmlər, din və təhsil müəssisələri, kütləvi informasiya vasitələri, biznes təşkilatları, qeyri-hökumət və hökumət təşkilatları yaradıcı idarə olunmanı təyin etməlidir. Daha münasib idarəçilik üçün hökumət, cəmiyyət və biznes əməkdaşlığı daha böyük əhəmiyyət daşıyır.

Davamlı qlobal birlik yaratmaq üçün dünya xalqları BMT-yə olan öhdəlikləri yeniləməli, mövcud beynəlxalq sazişlərə dair öz öhdəliklərini yerinə yetirməli, ətraf mühit və inkişafa dair beynəlxalq qanuni vasitələrlə birgə Yer Kürəsi Nizamnaməsinin prinsiplərini dəstəkləməlidir.

Qoy bizim vaxtımız həyat üçün yeni yaradılışın oyanması, davamlılığın qazanılması, ədalət, sülh və şən həyat uğrunda mübarizənin sürətlənməsi dövrü olsun.